

Recensio

[Ідея університету: Антологія / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; Відп. ред. М. Зубрицька. - Львів: Літопис, 2002. - 304 с.]

Костянтин Кислюк

Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.

Випуск 7. Спеціальне видання:

Університети та нації в Російській імперії. –

Харків; Київ: Критика, 2005. – С. 288-291.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4–87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

Recensio

Костянтин Кислюк (Харків)

Ідея університету: Антологія / Упоряд.: М. Зубрицька,
Н. Бабалик, З. Рибчинська; Відп. ред. М. Зубрицька. –
Львів: Літопис, 2002. – 304 с.

Рідкісний випадок: уже сама назва праці породжує силу-силенну міркувань. Перше, що спадає на думку, – актуальність самої Ідеї для країни, де від початку 1990-х років створено більше нових університетів, ніж деінде у світі. Але йдеться, зрозуміло, не про статус вищих навчальних закладів, які просто змінили «вивіску», а щонайменше – про ринок освітніх послуг як один з найбільше динамічних секторів, що, за деякими прогнозами, протягом найближчого десятиліття має зрости удвічі, щонайбільше – про органічний складник системи національної безпеки. Крім того, університети сьогодні ведуть перед у постановці й розробці проблем реформування вищої освіти. Тому з'являється чимало публікацій (їхні автори передусім – ректори найзначніших *alma mater* країн СНД), присвячених ролі та місцю університетів у суспільному житті. Крім того, відбуваються міжнародні науково-практичні конференції, постають державні програми на кшталт російської «Університети у ХХІ ст.»¹ Однак загальна тональність усіх цих зусиль – радше не позитивно-конструктивна, а тривожна. Університет страждає на роздвоєність самосвідомості: він хоче посісти належне місце в системі ринкових відносин, одночасно зберігаючи свої загальноцивілізаційні позиції².

Рецензована книжка стимулює роздуми над цією проблемою. За умов, так би мовити, «дедалі більшого погіршення» якості навчальних і наукових видань завдяки репрезентативній добірці авторів – від «класичного» В. фон Гумбольдта до «постнекласичного» Ж. Дерріда, зрозумілому та стилістично вишуканому перекладові, сумлінно опрацьованому науково-довідковому апарату (відомості про авторів, численні примітки перекладачів, іменний покажчик) антологія править за гідний приклад справжньої

університетської книжки. Однак свідомо чи ні (припускаємо, що ні) антологія «вписується» в певну тенденцію, притаманну сучасній гуманітарній літературі. Що далі, то більше з'являється «практикумів», добірок *коротеньких* (на 1–2 сторінки) фрагментів текстів з питаннями та завданнями до них, а також «антологій» – *вибраних* творів різних авторів з певної теми.

Нещодавно одна центральна газета розрекламувала один з перших літературних дайджестів. Такий собі студент (!) переказав (!) програмні твори для українських старшокласників і видав свій витвір під грифом Міністерства освіти та науки (!). Автор обґрунтував потребу у своїй праці даними опитування, згідно з яким майже 90% (!) учнівської молоді ніяк не бажають читати ці твори повністю чи в товстезних «хрестоматіях», які починають вимирати як жанр. Мабуть, нічого тут не поробиш: сучасна культура занадто різноманітна, щоб сучасна людина встигла ознайомитися з усіма її проявами, акумульовані знання занадто об'ємні, щоб їх можна було засвоїти, не порушуючи невід'ємного людського права на відпочинок. Ще два століття тому великий німецький філософ І. Кант у відомій праці «Відповідь на питання: що таке Просвіта?» визначив її як стан подолання «нездатності користуватися своїм розумом без керівництва з боку когось іншого». Але епоха Просвітництва закінчилася, і тепер ми повертаємося радше до *лікнеу*. Тож спасибі укладачам, які старанно попрацювали за нас.

Що більше, укладачі подбали й про те, щоб «широке коло університетської громади», до якого звернено твір, не заблукало у всеосяжному «контексті», в якому належить обговорювати Ідею університету. У формі «анонімної влади» Фрома й «м'якої підказки» упорядники люб'язно визначили магістральний напрям осмислення цієї Ідеї: повернення університету до його первинної триєдиної сутності, тобто відновлення установи для створення й передачі знання, фундаменту духовної свободи й, найголовніше, оборонця національної ідентичності. Зрештою, такі функції виконували університети в Україні до початку ХХ ст., виступаючи одночасно як центри навчальних округ та осередки національно-визвольного руху, формуючи нові покоління української інтелігенції, що його очолила. Цю Ідею ми легко відчитуємо в низці присвячених університетові праць К. Ясперса, Г. Г. Гадамера, Ю. Хабермаса й навіть Ж. Дерріда, тимчасом як Б. Рідінгсу, з його «Університетом у руїні», місця в антології чомусь не знайшлося.

А проте, саме цей твір змусив західну спільноту усвідомити, що віднині згідно з постмодерною «регулятивною ідеєю» університет, як бізнесова

корпорація з ефективного, швидкого й дешевого продукування знання, творитиме серйозну конкуренцію Гумбольдтовому університетові, і що думку, до речі, висловлює й відповідальний редактор М. Зубрицька у своїй передмові. Чимало практиків університетської системи звертаються насамперед до сучасних стратегій адаптації університету до новітніх соціокультурних умов, однак ці стратегії, на жаль, представлено в антології непропорційно мало порівняно з основною масою текстів – зрештою, єдиною статтею М. Квека³.

Справжніх лідерів серед українських вищих шкіл є небагато. Між іншим, не всі з-поміж цих навчальних закладів мають статус університету і не всі функціонують завдяки бюджетному фінансуванню. Для цих вищих шкіл сьогодні була б цікавіша інша збірка, що містила б документи Болонського процесу. Й не варто за це дорікати. У країні, яка планує підтримувати своє економічне зростання коштом виробництва індустриальної продукції для країн «третього світу» (на цьому наголошено в останніх виступах Президента із соціально-економічних питань), саме вони обертаються на нечисленні острівці «постіндустріалізму» в океані національних патріархальних домодерних традицій, на ефективні рушії модернізації. Коротше кажучи, «інноваційний вищий навчальний заклад» сьогодні обирає «інноваційну», аж ніяк не класичну, модель функціонування.

Група престижних класичних університетів, ще за радянських часів у належний спосіб підсилених кадрами, ресурсами, іміджем, є набагато більше чисельна. Досвід найближчого сусіди – Російської Федерації – засвідчує, що саме такі навчальні осередки, здійснюючи цілеспрямовану експансію, нині визначають обличчя й тенденції розвитку системи вищої освіти взагалі. З одного боку, університети розбудовують власну мережу підготовки перед вступом до вищого навчального закладу й під час навчання в ньому, а також територіальних філій з елементами дистанційного навчання, поступово перетворюючись на регіональних освітніх лідерів. З іншого боку, університети беруть активну участь у діяльності «навчально-виробничих» комплексів, в яких наукові дослідження органічно поєднуються з виконанням практичних завдань, і дуже важливо, що до цього процесу залучають студентів і аспірантів. Нарешті, таким освітнім осередкам, що співпрацюють один з одним, останніми роками вдається отримувати більшу частину національних фінансових грантів на виконання фундаментальних наукових досліджень. Як найпривабливішу свою рису, що

допомагає їм вигравати конкурентну боротьбу з іншими навчальними та науковими закладами, університети виділяють якраз «класичність». Зацікавленість цих освітніх осередків у втіленні «ідеї Університету» є очевидна, бо вона легітимує їхній привілейований статус.

Відверто кажучи, у нас усе-таки залишається багато сумнівів щодо відповідності «духу» та «букви» українських університетів ідеалам, окресленим у текстах антології. У вбогості «букви», себто матеріально-технічної бази, може пересвідчитися кожен. Щодо «духу», то його досить красномовно описано в наказі Міністерства освіти й науки щодо корупції та хабарництва у вищих навчальних закладах. На жаль, виправлення становища годі чекати за умов, коли в університетському середовищі досі найбільше важать «зв'язки» та «знайомства», а не принцип «publish or perish».

Нарешті, з національною свідомістю (а це, нагадуємо, окрема важлива функція класичного Університету) ми особисто стикалися тільки в Києво-Могилянській академії, де в межах навчального закладу всі – від студентів до методистів – принципово спілкуються українською мовою. В інших вищих школах, вочевидь, чекають, коли їм сплачуватимуть обіцяний на законодавчому рівні подвійний еквівалент середньої заробітної платні в промисловості (на початок 2004 року – 1 300 грн. на місяць).

Тож доходимо висновку: з усілякими проблемами й труднощами країна розбудовує свій *Університет*. Завдяки рецензованій антології тепер буде легше здійснити лікнеп щодо його *Idei*.

¹ Бакіров В. Університети в пошуках нової стратегії // *Universitates. Наука та просвіта*. – 2003. – № 1 (http://universitates.kharkov.ua/2003_1/Bakirov.htm); Університетська освіта України XXI століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку. Міжнародна науково-практична конференція. – Харків, 2000 та ін.

² Красноженова Г. Высшая школа России. Проблема сохранения интеллектуального потенциала. – Москва, 1998. – С. 165.

³ Бакіров В. Університети в пошуках нової стратегії // *Universitates. Наука та просвіта*. – 2003. – № 1. – С. 6.